

ПОЛ И УЧАСТИЕ В СПОРТА

БОРЯНА АНГЕЛОВА-ИГОВА

Национална спортна академия „Васил Левски“, София

igovab@gmail.com

GENDER AND PARTICIPATION IN SPORT

BORYANA ANGELOVA-IGOVA

National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia

Abstract

This paper discusses some gender problems that contemporary sport faces. The female access to the Olympic Games nowadays gives some good indication about gender equality in sport but at the same time we have completely new understanding about gender and this raises serious problem toward sport ethics.

Keywords: philosophy of sport, gender studies, transsexual athletes, female athletes

Акцентът на настоящата статия засяга общо проблема за пола и участието в спорта. Както ще се види от изложението, понятието за „пол“ в спорта става все по-разтегливо, като това от една страна дава възможност на изява на определени групи, но в същото време отказва достъп на други. Тази неяснота поставя проблем пред женския спорт. Пред спортната етика стоят сериозни трудности, както на ценностно ниво, така и по отношение на съдийството и приемането на правила за регулация на половото участие в спорта.

Проблемът за пола и как той се отразява на спорта, и по специално на жените спортистки, не е частен проблем на спортната етика и на философията на спорта, а на цялата философска общност. Според медийния анализатор и философ Маршал Маклуан, промените, които настъпват днес в света на спорта скоро ще са факт и в обществата, в които се практикуват дадените спортове. Следователно отбелязвайки

промените, настъпващи в правилата, въведени от МОК (Международен олимпийски комитет), по отношение на пола, може да прозрем промените, които текат вече и в нашата жизнена среда. Спортът е огледало, в което се отразява светът, в който живеем, микромодел на обществото и културата ни [MacLuhan, 2013]. Можем да твърдим, че промените в женския спорт могат да ни дадат ценна информация за това как се променя отношението към жените и по какъв начин те се изживяват като автономни личности и до каква степен се доближаваме до така мечтаното от поколения жени полово равенство. Как обаче да говорим за равенство между половете, ако понятието за пол е изпразнено от своето съдържание?

Нека все пак започнем с класическия феминизъм и виждането на Симон дьо Бовоар, една от най-известните френски феминистки от средата на 20 век. Тя обръща специално внимание на важността на спорта в живота на подрастващите момичета. Според нея е необходимо момичетата да се катерят, тичат, скачат, „беснеят“ да правят неща със силата на мускулите си, така те се превръщат в активни човешки същества, а не в пасивни. Спортуващата жена според Бовоар се състезава активно, а не се сравнява пасивно [Бовоар, 1996]. Логично е в такъв случай да започнем изследването си с изясняване на половото участие в спорта и до каква степен жените са част от тази сфера, която до скоро е била напълно недостъпна за тях.

Ако има равенство между половете, то е в спорта

Въпреки годините на подтисничество на жените от мъжете и забраните жените да спортуват и изразяват себе си, в днешно време женският спорт е един от най-бързо развиващите се.

Исторически погледнато, проблем с достъпа на жените до спорт имаме откакто има и спорт. Показателен е примерът със законите, които се въвеждат през Викторианската епоха. Въпреки, че на власт е жена, кралица Виктория, жените са потиснати от всякога [Tews-Hartman, 2003]. Тогава се налага моделът на „порцелановата кукла“, който до ден днешен създава проблеми на жените спортистки, защото им налага да изглеждат по непривичен за тях начин. От жените тогава се очаква да са „нежни, грациозни, да припаднат от най-малкото неудобство“, създава се задължителен модел, който всяка една жена благородничка трябва да следва – жената да е чупливата, нежна

и деликатна дама. По същото време са известни случаи на клитороскопия, жените нямат право на наследство, собственост, друга себеизява освен тази да забавляват и обгрижват мъжете си. Рестриктивните мерки по отношение на жените стигат до там, че на тях им се забранява да спортуват. На една малка част от жените, тези от висшата класа, им е позволено да играят тенис, но само с мъжете, братята, синовете и бащите си. Ако „чужд“ мъж подаде тенис ракета с дръжката към жената, то това се смятало за сексуален намек и мъжът подлежал на наказание, заради обида, но не на жената, а на съответния мъж в семейството – баща, брат, син и пр. [Tews-Hartman, 2003]

Тези репресиращи мерки не са само в Европа, в Бразилия например, повече от век по-късно, диктаторският режим от 1954 г. забранява на жените да играят футбол. Днес обаче женският национален отбор по футбол на Бразилия е сред най-добрите в света [Messner, 2002].

Подобна тенденция забелязваме почти във всички спортове. Достъпът на жените до различните физически активности, в това число и силовите, като хокей, футбол, борба, бокс, вдигане на щанги и пр., се увеличава и те имат все по-добри постижения. Това не се случва без съответната борба и натиска на женските организации и поколения феминистки върху вземащите решенията – мъже.

Половото неравенство е обект на разискване в МОК, още от 1996 г., когато се приема директива, която настоява за равно участие на мъжете и жените на Олимпийските игри. Олимпийските игри са най-важното спортно събитие на Планетата. Жените спортистки са сред най-положителните модели за подражание на подрастващите девойки. Те показват, че момичетата може да са здрави, упорити и да разчитат на себе си. Участието на ОИ на жените е ключов момент за феминистките движения. През 2012 г. сред официалните спортове се включва женският бокс, така жените стават представени във всички спортни дисциплини. Докато мъжете все още не са представени в синхронното плуване и художествената гимнастика. На олимпийските игри в Сочи, жените заемат 49 % от участниците, а на Игрите в Рио де Жанейро 45 % [Teetzel, 2017]. Това е сериозен успех, като се има предвид, че модерните олимпийски игри дълго време са били почти изцяло за мъжете.

През 1900 г. за първи път се позволява женско участие на Игрите и тогава само 22 състезателки, или едва 2% от участниците на Олимпийските игри, са жени. Те се

състезават в четири спорта: тенис, конен спорт, ветроходство и голф. До Олимпийските игри в Рим през 1960 г. жените заемат 20 % от участниците на Олимпийските игри. Наблюдава се плавно и последователно увеличение на участието на жените на ОИ. В същото време, и то към днешна дата, жените заемат едва 20% от управленските постове в МОК. Това означава, че правата на жените не са защитени на управленско ниво и участието им във взимането на решения е ограничено.

Въпреки тези факти, олимпийският спорт, към настоящия момент, остава единствената сфера от обществения живот на жените, в която могат да постигнат равен достъп с мъжете.

Безпокойствата около родовия пол

По отношение на участието на двата пола в спорта имаме ясна статистика и проблемите са достатъчно видими и са налице много и различни изследвания. Тук обаче възниква следващият сериозен проблем за липсата на ясна дефиниция на понятието „пол“. На чисто практично ниво възникват множество питання и необходимост от обговаряне. Най-същественният, който си поставяме към момента е за достъпа, или по-точно след като нямаме ясна дефиниция на пол, няма ли да се получи, че правата, които жените са си извоювали по един или друг начин, няма да се окажат в полза на мъжете. Подобен пример има с налагането на квотите в училище, където момичетата с по-високи оценки не могат да се класират, защото тяхната квота на момичета е запълнена, а квотата на момчетата не е, и те влизат с по-нисък бал от момичетата. Подобни примери има много. Конкретно в случая с пола сме свидетели на следната промяна в правилника на Международния олимпийски комитет. През 2008 година на Олимпийските игри в Пекин за първи път транссексуалните хора получават правото на участие след смяна на пола. Право на участие има всеки човек, който две години преди началото на квалификациите за олимпийските игри е осъществил съответната оперативна и хормонална терапия и се състезава в съответния пол.

Този феномен далеч не е нов за 21 в. още през 1977г. Ренен Ричардсън печели US Open за жени, а е родена мъж. Веднага след като излиза наяве този факт, титлата ѝ е отнета и достъпът ѝ до женски първенства прекратен [Бърдарова, 2008].

Дебатът за пола на тялото е особено актуален в спорта, защото в случая не става

въпрос само за сексуалност, за личен избор и предпочитания, а са намесени и други фактори, като например самото състезание. Вероятно един мъж, макар и след оперативна намеса, има чисто физически предимства пред жените и това следва да дава нечестно преимущество. До каква степен обаче това е нечестно също е неизяснен въпрос. От една страна мъжете имат по-добре развита скелетна конструкция, която в случаите със силови спортове е безспорно предимство. От друга обаче, според някои биохимици, по-малкият скелет позволява натрупването на повече мускулна маса и сила, което би облагодетелствало жените сменили пола си, и които са били подложени на хормонална терапия. Защитниците на трансексуалните атлети, разглеждат евентуалното предимство на мъжете пред жените, като „специфики на тялото“. Те не смятат, че спецификите на тялото са некоректна конкуренция. Teetzel (2017) дава за пример Майкъл Фелпс, който също има уникално тяло, което му дава сериозно предимство пред останалите състезатели, но въпреки това никой не би го обвинил в некоректна конкуренция, заради биологичните си дадености. Съвременният елитен спорт търси именно онези уникални тела, които са най-подходящи за даден спорт и следователно биха били най-конкурентно способни. Тук се сблъскваме с друг проблем на спорта: до каква степен спортът в днешно време е естествен и продукт на индивидуалните човешки способности, добра тренировка и воля. Когато тези характеристики липсват, не сме ли свидетели на едно „порно“ вместо на спорт? Стоян Ставру в „Генномодифицираният спорт“ [Ставру, 2014] смята, че в спорта винаги са се търсили начини за подобряване на успеваемостта на спортистите по един или друг начин, чрез допинг, като например кръвната плазма, която представлява собствената кръв на състезателя, но придаваща неестествена сила на организма, отвъд естествена биологичната. Генната модификация, която би позволила спортистите на бъдещето, всички до един, да имат специфичните за дадения спорт характеристики. Един от сериозните проблеми описани от Ставру е, че допингът в крайна сметка вреди на организма. В този ред на мисли, смяната на пола не е ли вид допинг?! Смяната на пола и изкуствената хормонална терапия също не са безвредни за организма, и следователно възприемайки трансексуалните състезатели следва да си даваме сметка, че те са претърпели тежки операции и приемат медикаменти, които им вредят и от които, чисто физически, нямат нужда.

Следователно въпросът доколко смяната на пола не е вид допинг е повече от актуален. Защото, ако печели само единият пол, тогава другият ще бъде потърпевш.

Друг аргумент в защита на решението, взето през 2008 г., е, че биологичният пол не дава предимство на мъжете състезаващи се като жени, въпреки, че това което прави впечатление е, че преобладават мъжете сменили пола си и състезаващи се като жени. Засега няма документиран случай на елитна състезателка сменила пола си и решила да пробва силите си срещу биологично родени мъже. Интересен е обаче случаят с Фолън Фокс тя е може би една от най-известните транссексуални състезателки по смесени бойни изкуства. Тя е родена мъж, но след смяна на пола се състезава с жени. Често пъти тя е побеждавана от жени и далеч не е най-силната боркиня, въпреки че е родена мъж. На състезание през 2011 при допинг проверка се оказва, че нивата на тестостерон в тялото ѝ са в пъти по-ниски от тези на опонентките ѝ жени. Това обаче не доказва, че тя няма предимство, а че опонентките ѝ са взимали допинг, който пак е вид измама. И все пак тя е побеждавана от жени, които не са взимали допинг. Следователно не може да се твърди със сигурност, че биологичният пол влияе на резултата, особено след неговата оперативна и хормонална промяна. Остава въпросът какво е здравословното състояние на Фолън Фокс и какво я различава от Хайди / Андреас Кригер? Последната е гюлетласкачка от Източна Германия, която в резултат на огромните дози анаболни стероиди, които е поемал от Хайди става Андреас, от жена става мъж, но не защото го е искала, а защото медикаментите са променили нейната физика, но и психика [Бърдарева, 2008]. В активната си състезателна кариера, тя се е състезавала с жени, въпреки, че хормонално е била мъж. Тя не е имала избор и това също я различава от Фолън Фокс. Последната умишлено се е подложила на терапия, докато Хайди е била принудена.

Като се има предвид обаче абсолютизирането на победата в професионалния спорт и огромните приходи и възможности, които победата в спорта поставя пред един човек от гетото, докъде може да сме сигурни, че смяната на пола и хормоналната терапия не са отново резултат от външен натиск – икономически или политически. Не се ли поставя по този начин възможност за доминация на богатите държави имащи зад гърба си големи фармацевтични компании, които ще се възползват от тази вратичка в системата да се наложат на международната сцена? Друг съществен проблем е, че по

този начин родените „мъже“ придобиват още едно предимство пред родените „жени“.

Как се дефинира полът в социалните науки?

„Безпокойствата около родовия пол“ е книга на известната феминистка Джудит Бътлър, която стъпвайки на класическия феминизъм, доразвива теориите на Бовоар и Фуко и определя пола като джендър – роля, която всеки човек бидейки независим индивид има право да избере сам, без оглед на вторичните си полови белези. Според нея полът не е предзададена анатомична даденост, а социален конструкт. Двуполовият модел е наложен, заради определени социално-исторически необходиминости и в резултат на индивидите е наложено насилствено следването на този модел. Бътлър използва известната максима на Симон дьо Бовоар, че „жена не се раждаш, а ставаш“, която предполага именно наличието на *cogito* при приемането на една или друга роля. Според Бовоар жената приема да е „слаб“ или „нежен“ пол, заради наложените във времето патриархални модели. Светът, който заобикаля Бовоар, и който описва във „Вторият пол“ е създаден от мъжете, затова жената бива принудена да се впише в този свят, като приеме норми и модели на подражание, които не са резултат от нейните желания и стремежи, а са неин начин на адаптация и вписване в средата. Според двете феминистки живеем в свят доминиран от табута и наложени роли, като от това най-потърпевши са жените. Бътлър дава за пример транссексуалните хора и трудностите, които срещат от една страна да намерят себе си в полово обуславяния свят, от друга да бъдат приети от другите. В „История на сексуалността“ Мишел Фуко развива тезата, че съвременното отношение към пола е резултат от властовите дисциплинарни практики, приучаващи индивидите да се държат по „правилния“ начин, да следват една социална норма и в момента на отклонение от нея, моментално да бъдат наказани.

Така тялото бива лишено от биологичното си право да изпитва удоволствие, което не се вписва в социалната норма. Така че според Фуко, а в последствие и според Бътлър, на тялото му се отнема биологична нужда и свобода на осъществяване на нагони и потребности. В това отношение спортът създаден в Модерността, следва именно двуполовият модел, дори транссексуалните хора, следва да се впишат в него, да се състезават като мъже или жени. Оказва се обаче, че с последните промени предложени от IAAF[1] (Международна организация на лекоатлетическите федерации)

се предлагат мерки репресиращи жените, имащи естествено, но отвъд „нормата“ женско тяло. Жени, които имат над допустимото количество тестостерон в кръвта, независимо дали са родени жени, няма да могат да се състезават. В случая важен е не полът, а съдържащите се в кръвта количество хормони. Показателен е случаят с Кастър Семеня, която ако иска да се състезава ще трябва да взема медикаменти, които да намалят мъжките хормони в кръвта ѝ, независимо, че те не са резултат от допинг, а са „специфика на нейното тяло“ [2]. Семеня – въпреки особеностите на тялото си, също не е най-бързата жена и е побеждавана от жени, нямащи нейната физика и хормонално състояние. Семеня обаче е в пъти по-бавна от Юсейн Болт, така че макар и с хормони на мъж е неконкурентно способна на мъжете. След като това решение влезе в сила, то ще окаже влияние главно върху женския спорт и ще се отрази негативно на жените, които са избрали да тренират даден спорт именно, защото имат физически дадености за него.

На чисто практическо ниво се налага необходимостта да преосмислим разбирането си за пол, като в него не трябва да изпускате и различните специфики на пола. Безспорен успех в борбата ни с половото неравенство би било елиминирането на разликите между половете. Това обаче следва да не в ущърб на родените жени. Дебатът за пола в спорта предстои.

БЕЛЕЖКИ

[1] Вж.: <https://www.theguardian.com/sport/2018/apr/25/iaaf-testosterone-rules-caster-semenya>

[2] Вж.: <https://www.theguardian.com/sport/2017/jul/03/caster-semenya-could-be-forced-to-undertake-hormone-therapy-for-future-olympics>

ЛИТЕРАТУРА

Ангелова-Игова, Б. 2016. Полова, социална и възрастова стратификация в женския масов спорт в България. В: Сборник с материали от Теоретичен семинар: „Човекът – мярка за всички неща? Предизвикателствата на постиндустриалното информационно общество“. Изд. УИ Технически университет, София.

- Бовоар, С. дьо** 1996. *Вторият пол*. София. Конс-5.
- Бърдарова, Р.** 2008. *История на олимпийското движение*. НСА–Прес, София.
- Бъглар, Дж.** 2003. *Безпокойствата около родовия пол*. София. Критика и хуманизъм.
- Ставру, С.** 2014. Генномодифицираният спорт. В: *Видения в кутията на пандора*. Биоправо. Изд. Феней.
- Фуко, М.** 1994. *История на сексуалността*. Том 2. Изд. ЕА, София.
- Angelova-Igova, V.** 2017. *Athletes' Body-Machine: From Michael Phelps to Oscar Pistorius*, *Reflecting on Modern Sport in Ancient Olympia*, Parnassous Press, NY.
- Angelova-Igova, V. Naydenova, Y.** 2014. *The Model of the Sportswoman and Simon De Beauvoir's Feminist in Physical Education and Sport – Competence for Life*, NSA- Press, p. 326 -331, ISSN 2367-458X
- Tews-Hartman, I.** 2003. *Sport and Woman*. NY Routledge.
- McLuhan, M.** 2013. *Understanding Media: The Extensions of Man*, Berkeley, Gingo Press.
- Messner M. A.** 2002. *Taking the field: Women, Men, and Sports*. Minnesota. University of Minnesota Press.
- Cavanagh, S.** 2015. *Transsexual Bodies at the Olympics: The International Olympic Committee's Policy on Transsexual Athletes at the 2004 Athens Summer Games*. In: *Journal of Sport and Social Issues*, April 1, Saga Press.
- Teetzel, S.** 2017. *Transgender Eligibility Policy in Sport: Science, Ethics, and Evidence*. In: *Reflecting on Modern Sport in Ancient Olympia*, Parnassous Press, NY.
- Monico, M. del** 2016. *15 Sexuality Terms That'll Make You Smarter*. From: http://www.huffingtonpost.com/mikki-del-monico/15-sexuality-terms-thatll_b_9215758.html, посетен на: (20.03.2016;17.10)